Δρ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΑΠΠΑΣ
Συμβασιούχος διδάσκων (ΕΔΒΜ 45)
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
vasilispappas81@yahoo.com

ΛΑΤΙΝΙΚΑ, ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ[1]

Περίληψη. Τα τελευταία χρόνια έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες για την περαιτέρω καλλιέργεια των ανθρωπιστικών επιστημών μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών και του διαδικτύου (digital humanities). Στην παρούσα εργασία ασχολούμαστε με την παρουσίαση και επεξήγηση αυτών των μέσων που σχετίζονται με τη λατινική γλώσσα και λογοτεχνία. Η έρευνά μας επικεντρώνεται στη χρήση των νέων τεχνολογιών στη διδακτική των λατινικών στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρόλα αυτά, αναφερόμαστε στο τέλος και σε κάποια στοιχεία για τον ρόλο των νέων τεχνολογιών στην εξέλιξη της έρευνας που σχετίζεται με τη λατινική λογοτεχνία. Ασχολούμαστε κυρίως με τα ηλεκτρονικά μέσα που διατίθενται ελεύθερα στο διαδίκτυο και έχουν ως αναγνωστικό τους κοινό μαθητές, φοιτητές και καθηγητές της μέσης και ανώτατης εκπαίδευσης. Επιπλέον αναφέρουμε και αναλύουμε τα κυριότερα διδακτικά βοηθήματα, όπως λεξικά, βάσεις λατινικών κειμένων κ.ά. Ακόμη ασχολούμαστε με τις ψηφιακές τεχνολογίες που αφορούν τον ερευνητή της λατινικής γλώσσας και λογοτεχνίας.

Λέξεις-κλειδιά: Λατινικά, εκπαίδευση, διδακτική, διαδίκτυο.

Abstract. In recent years much progress has been made towards the cultivation of the field of humanities through digital technologies and the internet (digital humanities). In this paper we present and analyze these means related to the Latin language and literature. Our research focuses on the use of new technologies in the teaching and study of Latin in Secondary and Higher Education. We analyze the electronic media that is freely available online and used by the students and teachers in both educational levels. In addition, we present the main teaching tools such as dictionaries and Latin text databases. Moreover, digital technologies related to the research of the Latin language and literature are discussed.

---

1. Η παρούσα δημοσίευση αποτελεί αναθεωρημένη μορφή της ομότιτλης ανακοίνωσής μας που έλαβε χώρα στην ημερίδα που διοργάνωσε η Κοσμητεία της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με θέμα «Docere et discere: τα Λατινικά στην εκπαίδευση, αναδρομές-προτάσεις-προοπτικές», Ιωάννινα, 17 Μαΐου 2017. Ευχαριστούμε θερμά τους παριστάμενους για την ανατροφοδότηση που μας παρείχαν.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια ο χώρος των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών (digital humanities) έχει αναπτυχθεί σημαντικά σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο.[2] Επίσης, εδώ και καιρό έχει τονιστεί η σημασία του ρόλου των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην εκπαίδευση.[3] Όσον αφορά τη λατινική γλώσσα και λογοτεχνία, έχουν δημιουργηθεί αρκετά ηλεκτρονικά μέσα και ιστότοποι, που κάποιοι εξ αυτών διατίθενται ελεύθερα στο διαδίκτυο. Αυτές οι ηλεκτρονικές πηγές ως αναγνωστικό κοινό έχουν ανθρώπους όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, πομπών (διδασκόντων) και δεκτών (διδασκομένων), αλλά και μια ευρεία γκάμα ερευνητών (φιλόλογοι, ιστορικοί, αρχαιολόγοι κλπ.). Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστούν και θα επεξηγηθούν κυρίως τα μέσα που σχετίζονται με την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη διδακτική των λατινικών. Για την καλύτερη οργάνωση του υλικού, αποφασίσαμε να διακρίνουμε τη μελέτη μας: (Α) στα λατινικά και τη διδασκαλία (στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση) και (Β) στα λατινικά και την έρευ-

---

2. Για παράδειγμα, πρβλ. το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Dariah (http://www. dariah.eu/) και το ελληνικό παράρτημά του στην Ακαδημία Αθηνών (http://www.dyasnet.gr/), το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (http://www.ekt.gr/) με τα περιοδικά ανθρωπιστικών επιστημών ελεύθερης πρόσβασης (open access journals, π.χ. *Βυζαντινά Σύμμεικτα*: http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/bz, *Εώα και Εσπέρια*: http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/esperia) κ.ά. Επίσης, είναι γνωστό ότι τα digital humanities καλλιεργούνται ιδιαίτερα σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού, π.χ. στο Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ: http://shc.stanford.edu/digital-humanities, στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης: https://digital.humanities.ox.ac.uk/, στο Πανεπιστήμιο του Ελσίνκι: https://www.helsinki.fi/en/researchgroups/digital-humanities κ.ά. Για περαιτέρω πληροφόρηση σχετικά με τον χώρο αυτό, βλ. ενδεικτικά D.M. Berry (ed.), *Understanding Digital Humanities*, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2012, C.N. Davidson, "Humanities 2.0: Promise, Perils, Predictions", in M.K. Gold (ed), *Debates in the Digital Humanities*, 476-489, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012, E. Gardiner-R.G. Musto, *The Digital Humanities: A Primer for Students and Scholars*, Cambridge: Cambridge University Press 2015.

3. Σ. Μορτάκη-Χρ. Τσακιρίδης, «Η εικονική μουσειακή επίσκεψη ως καλή πρακτική εκπαίδευσης ενηλίκων», στο *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, «Καλές Πρακτικές στην Εκπαίδευση Ενηλίκων», 27-29 Απριλίου 2012*, 364-365.

να.[4] Πιο συγκεκριμένα, η κατηγορία (Α) διακρίνεται στους εξής άξονες: 1) Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα, 2) Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα και 3) Διδακτικά Εργαλεία (λεξικά και βάσεις κειμένων). Η κατηγορία (Β) διακρίνεται σε: 1) βιβλιογραφικές βάσεις, 2) ψηφιοποιημένα χειρόγραφα και ψηφιοποιημένα παλαιά βιβλία.

Α. Λατινικά και διδασκαλία

1. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα

«Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο»: θεωρητικό πλαίσιο

Το έργο «Ψηφιακή Εκπαιδευτική Πλατφόρμα, Διαδραστικά Βιβλία και Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων» αποτελούσε κεντρικό έργο του Υπουργείου Παιδείας για το διάστημα 2010-15 και υλοποιήθηκε από το ΙΤΥΕ «Διόφαντος» στο πλαίσιο του άξονα δράσεων για Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο του «Ψηφιακού Σχολείου».[5] Σύμφωνα με εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ: «το *'Ψηφιακό Σχολείο' είναι ένα σύνολο δράσεων που στοχεύουν στην επιτυχή ένταξη και ενσωμάτωση των Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική στο σχολείο. Το «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο» αποτελεί έναν από τους πέντε άξονες δράσεων του Ψηφιακού Σχολείου. Η ενίσχυση του εξοπλισμού των σχολείων με τους διαδραστικούς πίνακες και τα φορητά εργαστήρια υπολογιστών, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η ηλεκτρονική διοίκηση της εκπαίδευσης και οι οριζόντιες υποστηρικτικές δράσεις είναι οι άλλοι τέσσερις άξονες δράσεων που συνθέτουν το 'Ψηφιακό Σχολείο'*.[6] Το «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο» διακρίνεται σε δύο βασικούς ιστότοπους: (i) στο «Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία»[7] και (ii) το «Φωτόδεντρο: Ψηφιακά Αποθετήρια και Εθνικός Συσσωρευτής Εκπαιδευτικού Περιεχομένου».[8]

---

4. Σε αυτή την κατηγορία θα επιμείνουμε λιγότερο, καθώς θεωρούμε ότι χρήζει μιας μελλοντικής και ξεχωριστής εκτενούς μελέτης.

5. http://dschool.edu.gr/p61cti/project/summary/.

6. Εγκύκλιος της 19/08/2014, με αρ. πρωτ. 131377/Γ2, σ. 1. Ο ιστότοπος του Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Περιεχομένου είναι ο http://dschool.edu.gr/.

7. Στο http://ebooks.edu.gr.

8. Στο http://photodentro.edu.gr/aggregator/.

Το μάθημα των Λατινικών και το «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο»

Στην κεντρική σελίδα του «Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Περιεχομένου» συναντάμε το (i) και το (ii) ως πιθανές επιλογές (βλ. Εικόνα 1). Επιλέγοντας το (i) οδηγούμαστε στη συγκεκριμένη ηλεκτρονική πη-

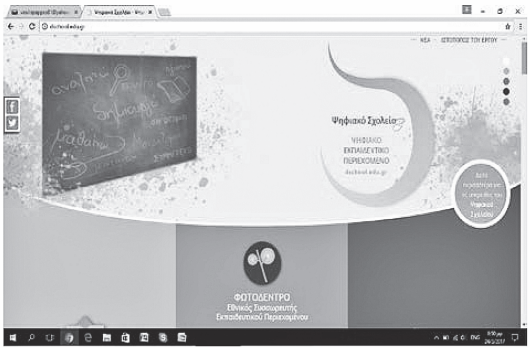

Εικόνα 1: Το «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο» (http://dschool.edu.gr/).

γή, όπου μας δίδεται η δυνατότητα να δούμε όλο το υλικό, όλο το υλικό ανά τάξη, αλλά και όλο το υλικό ανά μάθημα. Διαλέγοντας την τρίτη επιλογή, οδηγούμαστε στο μάθημα των Λατινικών της Γ΄ Γε-

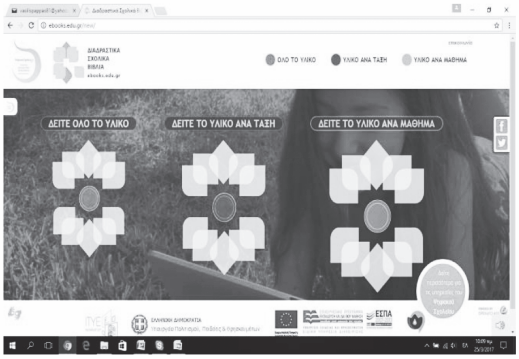

Εικόνα 2: Τα «Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία» (http://ebooks.edu.gr).

νικού Λυκείου. Εκεί διατίθενται: (α) οι στόχοι και η περιγραφή του μαθήματος, (β) τα βιβλία του μαθητή (σε μη εμπλουτισμένα html, προκειμένου ο μαθητής να έχει τη δυνατότητας αντιγραφής/επικόλλησης κειμένων), (γ) τα διαδραστικά βιβλία μαθητή (σε εμπλουτισμένα html, όπου έχουν ενσωματωθεί «ενεργά» εικονίδια ή υπερσύνδεσμοι που παραπέμπουν σε ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα, όπως προσομοιώσεις, διερευνήσεις, πειράματα, εικόνες, εκπαιδευτικά παι-

χνίδια, τρισδιάστατους χάρτες) και (δ) το διδακτικό πακέτο (που περιλαμβάνει το βιβλίο μαθητή, βιβλίο εκπαιδευτικού, τετράδια εργασιών, κ.ά. σε μορφή pdf).

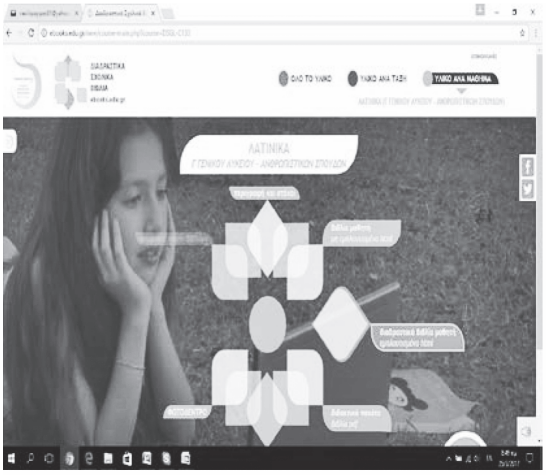

Εικόνα 3: Το υλικό για το μάθημα των Λατινικών (http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C133).

Από αυτές τις επιλογές μπορούμε να διαλέξουμε ό,τι μας ενδιαφέρει κάθε φορά. Για παράδειγμα, επιλέγοντας το (β) μπορούμε να «ανοίξουμε» τη Λατινική Γραμματική του Τζάρτζανου και να επιλέξουμε όποια ενότητά της θέλουμε (π.χ. Μέρος Β΄ – Τυπολογικό), αλλά και να αντιγράψουμε αποσπάσματα και να τα επικολλήσουμε σε ένα δικό μας αρχείο Word.[9]

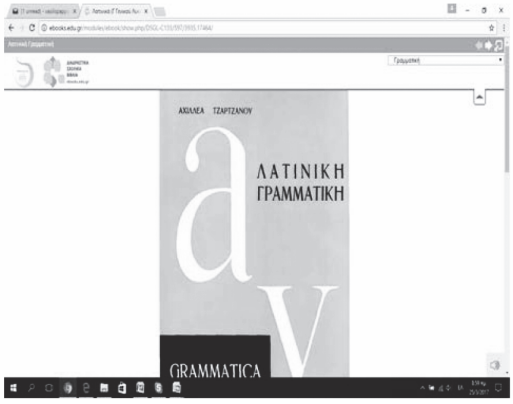

Εικόνα 4: http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C133/597/ 3935,17464/.

9. Για μια κριτική του ψηφιακού βοηθήματος για το μάθημα των Λατινικών, βλ. Β. Φυντίκογλου, «Εξ όνυχος τον λέοντα: τα λατινικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με αφορμή το «Ψηφιακό Βοήθημα» για το μάθημα», *Νέα Παιδεία* 149 (2014), 17-41.

Επιλέγοντας το (ii) οδηγούμαστε στο «Φωτόδεντρο», το οποίο: «*παρέχει δυνατότητες αναζήτησης και πλοήγησης στο ψηφιακό περιεχόμενο με ποικίλους τρόπους: με βάση το γνωστικό αντικείμενο (θεματική κατηγορία, θεματική ενότητα ή έννοια), τον τύπο του μαθησιακού αντικειμένου, την ηλικία των μαθητών, τη βαθμίδα εκπαίδευσης, τις συλλογές όπου περιλαμβάνεται, καθώς και αναζήτηση ελεύθερου κειμένου, με λέξεις-κλειδιά, ή σύνθετη αναζήτηση*».[10] Πληκτρολογώντας στο πλήκτρο «Αναζήτηση» τη λέξη-κλειδί «Λατινικά», οδηγούμαστε σε υλικό που αφορά ένα τμήμα της εξεταστέας ύλης, π.χ. τα συγκοπτόμενα ουσιαστικά της 2ης κλίσης, τον συσχετισμό των λατινικών με την ένατη τέχνη (κόμικς) κ.ά.

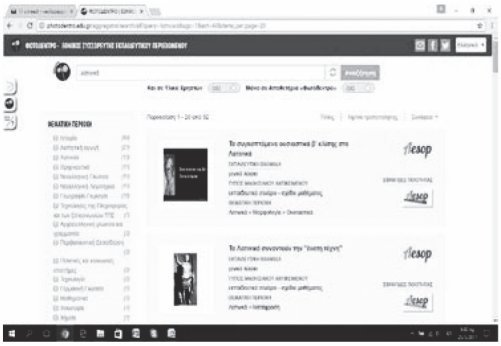

Εικόνα 5: Το «Φωτόδεντρο» για τα Λατινικά (http://photodentro.edu.gr/aggregator/search/all?query=%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC&ugc=1&ext=All&items_per_page=20.

Στο «Φωτόδεντρο» παρέχονται πλούσιες πληροφορίες γραμματικής, συντακτικού, μετάφρασης κ.ά., που συνδυάζονται με γεγονότα ανεκδοτολογικού περιεχομένου, σύγχρονες μορφές τέχνης κ.ά. (διαθεματικότητα) κ.ά.

Λατινικά και Πανελλαδικές Εξετάσεις

Από το 2010 δημιουργήθηκε ο ιστότοπος «Ψηφιακά Εκπαιδευτικά Βοηθήματα», στον οποίο βρίσκεται αναρτημένο βοηθητικό υλικό για τις Πανελλαδικές Εξετάσεις. Η ανάρτηση του υλικού ολοκληρώθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2013. Το 2016 εγκρίθηκε νέο έργο με αντικείμενο τον εμπλουτισμό του Διαθέσιμου Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Περιεχομένου το οποίο περιλαμβάνει – μεταξύ άλλων και τον εμπλου-

10. Εγκύκλιος της 19/08/2014, με αρ. πρωτ. 131377/Γ2, 3.

τισμό ενοτήτων με νέο υλικό στο μάθημα των Λατινικών.[11] Στον συγκεκριμένο ιστότοπο επιλέγοντας το πλήκτρο «Λατινικά Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών» βρισκόμαστε στο μάθημα των Λατινικών. Στο «Μενού Πλοήγησης» εντοπίζουμε τα σχολικά κείμενα, τη γραμματικό, το συντακτικό, καθώς και επαναληπτική ύλη. Επίσης, διατίθενται και διαγωνίσματα για περαιτέρω εμπέδωση της ύλης.

Εικόνα 6: Τα «Ψηφιακά Εκπαιδευτικά Βοηθήματα» για το μάθημα των Λατινικών (http://www.study4exams.gr/latin/).

Λατινικά και Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Στον ιστότοπο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, στην ενότητα που τιτλοφορείται «Αρχαιογνωσία και Αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση» διατίθεται σε μορφή html το βιβλίο του Θεόδωρου Παπαγγελή, *Η Ρώμη και ο κόσμος της*, Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ 2005. Κάθε κεφάλαιο έχει τη δική του αυτονομία, χωρίζεται στα διάφορα υποκεφάλαια του βιβλίου και περιλαμβάνει και πλούσια εικονογράφηση. Πρόκειται για ένα πολύ ευχάριστο βιβλίο που διαρθρώνεται με ευνόητο και χιουμοριστικό τρόπο και στην ψηφιακή του μορφή. Έτσι, ο μαθητής (αλλά και ο φοιτητής) γνωρίζει τις διάφορες πτυχές του ρωμαϊκού πολιτισμού και τα κοινά του στοιχεία με τον αρχαίο ελλη-

11. Βλ. τον ιστότοπο «Ψηφιακά Εκπαιδευτικά Βοηθήματα» (http://www.study4exams.gr/).

νικό. Η ηλεκτρονική μορφή αυτού του εγχειριδίου προσφέρει τα μέγιστα ως μια κατατοπιστική εισαγωγή του μαθητή και του φοιτητή στον ρωμαϊκό πολιτισμό.

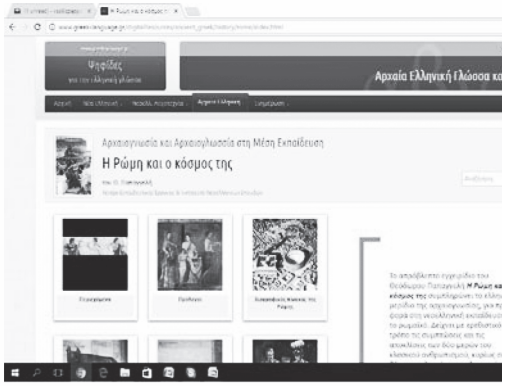

Εικόνα 7: *Η Ρώμη και ο κόσμος της*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/rome/index.html).

2. Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Κάλιππος

Το αποθετήριο «Κάλλιπος» είναι ένας πλούσιος ιστότοπος που αποτελείται από πολλά ψηφιακά ακαδημαϊκά συγγράμματα (eBooks) και βοηθήματα ελεύθερης πρόσβασης, γραμμένα από μέλη της ελληνικής ακαδημαϊκής κοινότητας και αφορούν πέντε θεματικές ενότητες.[12] Τα συγγράμματα αυτά – που δημοσιεύτηκαν το 2015 – απευθύνονται πρωτίστως σε φοιτητές, αλλά και σε ερευνητές. Στη θεματική περιοχή των «Ανθρωπιστικών και Νομικών Επιστημών, Επιστημών Τεχνών και Γραμμάτων» ανήκουν έξι συγγράμματα που αναφέρονται στη λατινική γλώσσα και λογοτεχνία. Αυτά είναι:

i) *Lingua Latina* των Β. Φυντίκογλου και Χρ. Τσίτσιου. Στο βιβλίο αναλύεται η γραμματική και η συντακτική δομή της λατινικής γλώσσας, τα πολιτικά καθεστώτα της Ρώμης κ.ά.[13]

---

12. Για περαιτέρω πληροφορίες για την Πράξη «Κάλλιπος: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα», βλ. https://repository. kallipos.gr/.

13. Για το βιβλίο αυτό, βλ. https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2409.

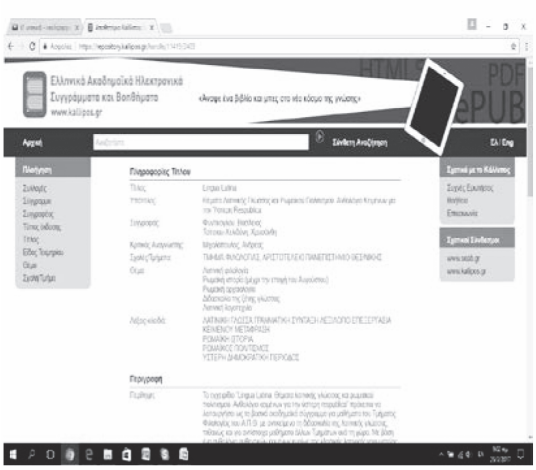

Εικόνα 8: *Lingua Latina*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2409.

ii) *Ρωμαϊκή Λυρική Ποίηση: Οράτιος Carmina* των Α. Μιχαλόπουλου και Χ. Μιχαλόπουλου. Στο βιβλίο ερμηνεύονται επιλεγμένες ωδές (πολιτικές, φιλοσοφικές, ποιητολογικές κ.ά.) από τα *Carmina* του Ρωμαίου ποιητή.[14]

Εικόνα 9: *Ρωμαϊκή Λυρική Ποίηση: Οράτιος Carmina*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2905.

iii) *Ρωμαϊκή Επική Ποίηση: Βεργίλιος, Αινειάδα, Οβίδιος, Μεταμορφώσεις* των Α. Μιχαλόπουλου και Χ. Μιχαλόπουλου. Στο βιβλίο ερμηνεύονται επιλεγμένα αποσπάσματα από διάφορα βιβλία της *Αινειάδας* και των *Μεταμορφώσεων*.[15]

14. Για το βιβλίο αυτό, βλ. https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2905.
15. Για το βιβλίο αυτό, βλ. https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2611.

Εικόνα 10: *Ρωμαϊκή Επική Ποίηση: Βεργίλιος, Αινειάδα, Οβίδιος, Μεταμορφώσεις:* https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2611.

iv) *Ρωμαϊκή Ερωτική Ελεγεία* των Χ. Μιχαλόπουλου και Α. Μιχαλόπουλου. Στο βιβλίο προσφέρεται μια πλούσια εισαγωγή για το είδος της ρωμαϊκής ελεγείας, τη μετρική και τους προδρόμους των ελεγειακών. Επίσης, εξετάζονται τα διάφορα μοτίβα της ελεγειακής ποίησης στους Τίβουλλο, Προπέρτιο και Οβίδιο.[16]

Εικόνα 11: *Ρωμαϊκή Ερωτική Ελεγεία*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/221.

v) *Ανθολόγιο ρωμαϊκής ελεγείας* του Θ. Αντωνιάδη. Στο βιβλίο προσφέρεται μια πλούσια εισαγωγή για το είδος της ρωμαϊκής ελεγείας, τα χαρακτηριστικά και τη μετρική του. Ερμηνεύονται επιλεγμένα ποιήματα από τους τρεις ελεγειακούς.[17]

16. Για το βιβλίο αυτό, βλ. https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2213.
17. Για το βιβλίο αυτό, βλ. https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4624.

Εικόνα 12: *Ανθολόγιο ρωμαϊκής ελεγείας*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4624.

vi) *Ανθολόγιο λατινικού επιγράμματος* του Λ. Τρομάρα. Στο βιβλίο προσφέρονται πλούσιες πληροφορίες για το αρχαϊκό, το προ-νεωτερικό και το νεωτερικό επίγραμμα και ερμηνεύονται επιλεγμένα επιγράμματα από τον Κάτουλλο έως την Ύστερη Αρχαιότητα.[18]

Εικόνα 13: *Ανθολόγιο λατινικού επιγράμματος*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2003.

Βάσεις δεδομένων

Στο Τμήμα Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης έχουν πραγματοποιηθεί δύο πολύ σημαντικές βάσεις δεδομένων που απευθύνονται πρωτίστως στους φοιτητές φιλολογικών Τμημάτων με σκοπό τη βελτίωσή τους: α) στη λατινική γλώσσα και β) στις γνώσεις τους όσον αφορά την ελεγειακή ποίηση. Οι βάσεις αυτές βρίσκονται στον ιστότοπο του Τμήματος Φιλολογίας του ΑΠΘ και προσφέρονται σε ανοικτή πρόσβαση στο διαδίκτυο:

18. Για το βιβλίο αυτό, βλ. https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2003.

i) *Διαδραστικό Διδακτικό Υλικό Λατινικής Γλώσσας*. Πρόκειται για βάση λατινικών κειμένων με γραμματική, συντακτική ανάλυση, ελληνική μετάφραση και ασκήσεις. Έχει δημιουργηθεί με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Αναπληρωτή Καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας στο Α.Π.Θ. Βασίλειο Φυντίκογλου. Η βάση περιλαμβάνει λίγα κείμενα που προέρχονται από το αναγνωστικό του Lhomond και προορίζονται αποκλειστικά για φοιτητική χρήση.

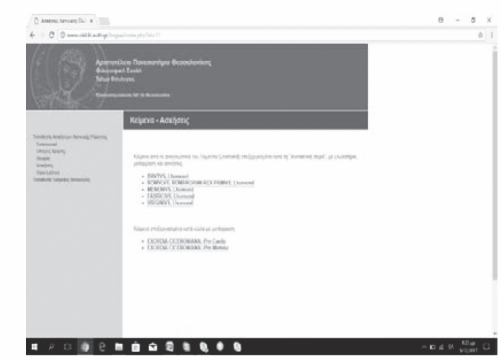

Εικόνα 14: *Διαδραστικό Διδακτικό Υλικό Λατινικής Γλώσσας*: http://www-old.lit.auth.gr/lingua/.

ii) *Η αρχαία ελεγειακή ποίηση στην Αρχαία Ελληνική και Λατινική Λογοτεχνία*. Η συγκεκριμένη βάση περιλαμβάνει πρωτότυπα αρχαία ελληνικά και λατινικά ελεγειακά ποιήματα, την ελληνική μετάφραση και σχολιασμό τους, καθώς και σχετική βιβλιογραφία (από το 1990 και εξής). Έχει δημιουργηθεί με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας στο ΑΠΘ και Ακαδημαϊκό Θεόδωρο Παπαγγελή.

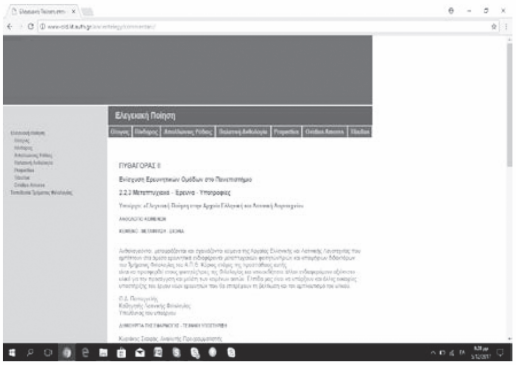

Εικόνα 15: *Η αρχαία ελεγειακή ποίηση στην Αρχαία Ελληνική και Λατινική Λογοτεχνία*: http://www-old.lit.auth.gr/ancientelegy/bibliography/.

3. Διδακτικά Βοηθήματα

Στο διαδίκτυο υπάρχει πλέον μια πληθώρα βοηθημάτων ελεύθερης πρόσβασης (open access) για την εκμάθηση της λατινικής γλώσσας. Τα βοηθήματα αυτά είναι κυρίως λεξικά και βάσεις κειμένων.

Λεξικά

Το πιο έγκριτο Λατινοελληνικό λεξικό[19] που κυκλοφορεί ελεύθερα στο διαδίκτυο με τη μορφή eBook είναι των Ανδρέα και Χαριλάου Μιχαλόπουλου, με τίτλο *Lego, legis, legit: Βασικό Λεξιλόγιο της Λατινικής*, Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα 2016.[20] Το βιβλίο «*απευθύνεται πρωτίστως σε προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές, αλλά και σε εκείνους τους αναγνώστες που ενδιαφέρονται να μελετήσουν από το πρωτότυπο κείμενα της λατινικής γραμματείας*».[21] Ο φοιτητής (αλλά και ο ερευνητής της λατινικής γραμματείας) μπορεί να αναζητήσει εύκολα τη λέξη που κάθε φορά τον ενδιαφέρει, αλλά και εντρυφήσει περαιτέρω στη λατινική γλώσσα μέσω της βιβλιογραφίας που παρέχεται στο τέλος.

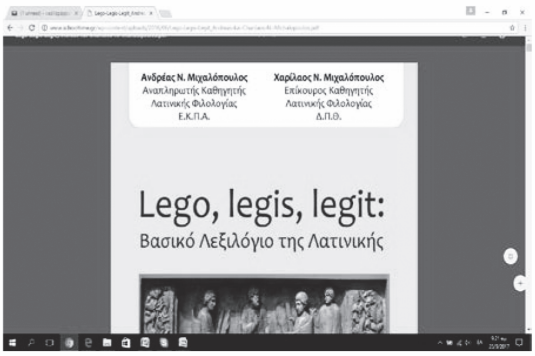

Εικόνα 16: *Lego, legis, legit: Βασικό Λεξιλόγιο της Λατινικής*: http://www.saitapublications.gr/2016/06/ebook.204.html.

19. Ελεύθερα στο διαδίκτυο διατίθεται και το Λατινοελληνικό Λεξικό *Cognitio* από εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, βλ. http://www.cognitio.gr/.

20. Για το «κατέβασμα» του λεξικού, πατήστε: http://www.saitapublications.gr/2016/06/ebook.204.html.

21. Βλ. τον παραπάνω υπερσύνδεσμο.

Στο διαδίκτυο κυκλοφορούν ευρέως διάφορα ξενόγλωσσα λατινικά λεξικά με ελεύθερη πρόσβαση. Στον κατάλογο που ακολουθεί τα αναφέρουμε και παρουσιάζουμε την αρχική σελίδα και τους υπερσυνδέσμους τους:

i. *Lexicity*: Στον εν λόγω ιστότοπο μπορεί ο μαθητής, ο φοιτητής, ο εκπαιδευτικός και ο ερευνητής να αναζητήσουν την ερμηνεία λατινικών λέξεων στην αγγλική και την ιταλική γλώσσα, όπως επίσης να αντλήσει και πλήθος άλλων πληροφοριών, όπως συνώνυμα, διάσημα λατινικά γνωμικά, γλωσσάρι κ.ά.

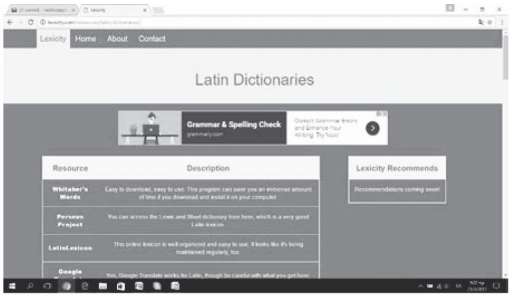

Εικόνα 17: *Lexicity*: http://lexicity.com/resources/latin/dictionaries/.

iii) *Lexilogos*: Ο ιστότοπος μάς παρέχει τη δυνατότητα να αναζητήσουμε τη μετάφραση μιας λατινικής λέξης στην αγγλική, τη γαλλική και τη γερμανική γλώσσα. Επιλέγοντας τη γλώσσα στην οποία θέλουμε να ερμηνευτεί κάποια λατινική λέξη, οδηγούμαστε στο αρμόδιο λεξικό, π.χ. για την Αγγλική στο Perseus Digital Library, για τη Γαλλική στο λεξικό του Gaffiot, για τη Γερμανική στο λεξικό του Georges κ.ά.

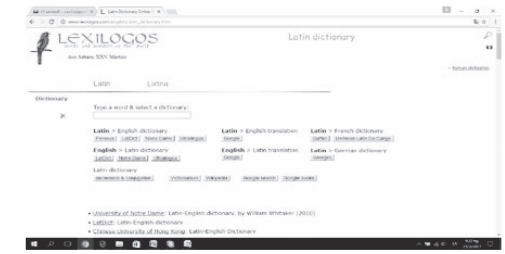

Εικόνα 18: *Lexilogos*: http://www.lexilogos.com/english/latin_dictionary.htm.

iii. *Logeion*: Πρόκειται για έναν ιστότοπο, όπου ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αναζητήσει μια λατινική λέξη και να εντοπίσει την ερμηνεία της από διάφορα λεξικά (π.χ. των Lewis-Short, του Gaffiot κ.ά.), καθώς και τα λατινικά παραθέματα που αυτά περιέχουν.

Εικόνα 19: *Logeion*: http://logeion.uchicago.edu/.

iv. *University of Notre Dame, William Whitaker's Words*: Πρόκειται για έναν απλούστατο ιστότοπο, όπου ο ενδιαφερόμενος αναγράφει μια λατινική λέξη, η οποία μεταφράζεται στην αγγλική γλώσσα. Επίσης, παρέχεται και η αντίστροφη δυνατότητα, δηλαδή η μετάφραση μιας αγγλικής λέξης στη λατινική γλώσσα.

Εικόνα 20: *University of Notre Dame, William Whitaker's Words*: http:// archives.nd.edu/ words.html.

v. *Gaffiot en ligne*: Πρόκειται για το λεξικό του Gaffiot σε μορφή eBook. Ο αναγνώστης με την αναζήτηση μιας λέξης οδηγείται στη συγκεκριμένη σελίδα που αυτή περιέχεται.

Εικόνα 21: *Gaffiot en ligne*: http://www.lexilogos.com/latin/gaffiot.php.

vi. *Collatinus web*: Όπως αναγράφεται και στον συγκεκριμένο ιστότοπο, πρόκειται για «έναν online λημματοποιό και μορφολογικό αναλυτή λατινικών κειμένων».[22] Ο χρήστης πληκτρολογεί τη λατινική λέξη που τον ενδιαφέρει και κατόπιν επιλέγει ποιο λεξικό θέλει να συμβουλευτεί. Τα λεξικά που διατίθενται σε ψηφιακή μορφή είναι των: Gaffiot, Calonghi, Lewis & Short, du Cange, Georges, Valbuena και Jeanneau. Επίσης, ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να δει πώς κλίνεται μια λέξη, αλλά να λημματοποιήσει τις λέξεις μιας λατινικής φράσης που ο ίδιος έχει πληκτρολογήσει.[22]

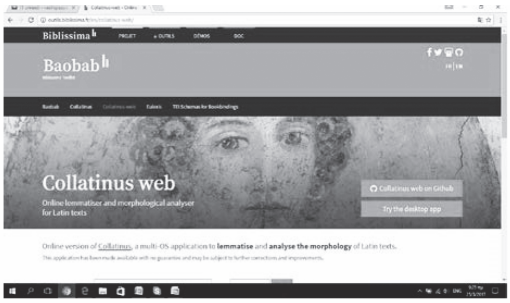

Εικόνα 22: *Collatinus web*: http://outils.biblissima.fr/en/collatinus-web/.

Αυτά είναι τα πιο έγκριτα λατινικά λεξικά που κυκλοφορούν ελεύθερα στο διαδίκτυο και είναι απλά στη λειτουργία τους ακόμη και για τον φοιτητή ή τον μαθητή. Σε ηλεκτρονική μορφή κυκλοφορούν και άλλα σπουδαία λεξικά, όπως π.χ. ο *Thesaurus Linguae Latinae*, αλλά απαιτούν την καταβολή χρηματικού αντιτίμου.[24]

Βάσεις κειμένων

Και σε αυτή την κατηγορία βρίσκουμε στο διαδίκτυο αρκετούς ιστότοπους ανοικτής πρόσβασης. Το είδος τους ποικίλλει, καθώς

22. Βλ. http://outils.biblissima.fr/en/collatinus-web/, όπου περιγράφεται ως "Online lemmatiser and morphological analyzer for Latin texts".

23. Για μια αναλυτική περιγραφή του Collatinus, βλ. Y. Ouvrard-Ph. Verkerk, "Collatinus, un outil polymorphe pour l' etude du latin", *Bulletin du Cange* 72 (2014), 305-312.

24. Για το *TLL* από τον εκδοτικό οίκο De Gruyter, βλ. https://www.degruyter.com/view/db/tll.

έχουμε βάσεις που περιλαμβάνουν μόνο τα λατινικά κείμενα, άλλες που επιπλέον παρέχουν τη δυνατότητα αναζήτησης μιας λέξης σε παραθέματα και άλλες που έχουν και την πρόσθετη λειτουργία, όταν ο χρήστης επιλέξει μια λέξη του κειμένου με τον κέρσορα, να εμφανίσουν μια πλήρη γραμματική αναγνώριση αυτής της συγκεκριμένης λέξης (taggers).[25]

i. *The Latin Library*: Πρόκειται για μια βάση κειμένων όπου παρέχεται η δυνατότητα στον χρήστη να περιηγηθεί στα πιο γνωστά έργα της κλασικής, της μεσαιωνικής και της νεο-λατινικής λογοτεχνίας. Επίσης, ο χρήστης μπορεί με τη λειτουργία της αντιγραφής και επικόλλησης να αντιγράψει ένα λατινικό κείμενο σε αρχείο Word.

Εικόνα 23: *The Latin Library*: http://www.thelatinlibrary.com/.

ii. *Classical Latin Texts: Packard Humanities Institute*: Πρόκειται για μια βάση κειμένων όπου ο χρήστης μπορεί να αντλήσει κείμενα από διάφορους κλασικούς Λατίνους συγγραφείς, αλλά και να κάνει αναζήτηση μιας συγκεκριμένης λέξης ή και φράσης που τον ενδιαφέρει. Επίσης, έχει τη δυνατότητα να επιλέξει και την κονκορντάνσια (concordance) μιας λέξης.

---

25. Για τους taggers, βλ. D. Bamman-Gr. Crane, "Building a dynamic lexicon from a digital library", *JCDL ΄08 Proceedings of the 8th ACM/IEEE-CS Joint conference on Digital Libraries*, 11-20 και T. Korkiakangas-M. Passarotti, "Challenges in Annotating Medieval Latin Charters", *JLCL* 26.2 (2011), 105-116. Μια τέτοια βάση-tagger πρόκειται να λειτουργήσει σύντομα υπό τη συνεργασία του Πανεπιστημίου της Leuven και της Brepols Publishers. Η βάση αυτή ονομάζεται Taggitus· για λεπτομέρειες, βλ. https://www.kuleuven-kulak.be/itec/proj/taggitus/tgt/.

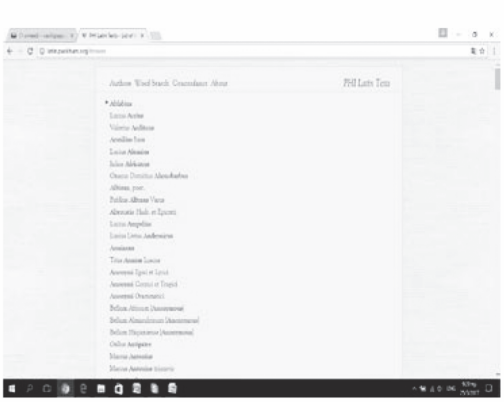

Εικόνα 24: *Classical Latin Texts: Packard Humanities Institute*:http://latin.packhum.org/browse.

iii. *IntraText Digital Library*: Πρόκειται για έναν ιστότοπο που έχει μια πληθώρα κειμένων από σύγχρονες γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά κ.ά.), αλλά και από τη λατινική γλώσσα. Ο χρήστης επιλέγοντας τα λατινικά οδηγείται στην ενότητα Lingua Latina, όπου μπορεί να βρει πάμπολλα έργα της λατινικής λογοτεχνίας και στις τρεις περιόδους της: κλασική, μεσαιωνική και νεολατινική. Επίσης διατίθενται και αρκετά έργα ανώνυμων Λατίνων συγγραφέων.

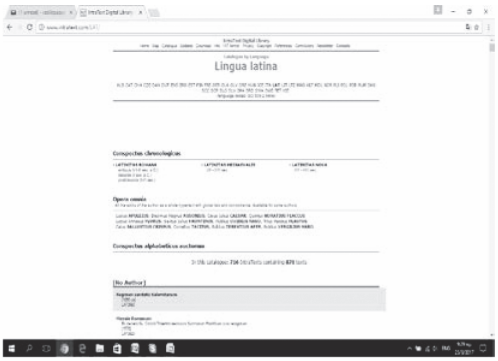

Εικόνα 25: *Intra Text DigitalLibrary*: http://www.intratext.com/LAT/.

iv. *Corpus corporum*: Πρόκειται για έναν ιστότοπο του Πανεπιστημίου της Ζυρίχης. Περιλαμβάνει πάρα πολλά κείμενα σε μορφή xml, για τα οποία υπάρχει η δυνατότητα να «κατέβουν» (download) και να αντιγραφούν σε ένα αρχείο Word. Επίσης, ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει έναν συγγραφέα, ένα έργο του ή ακόμη και μια συγκεκριμένη λατινική λέξη. Επιπλέον, η πλατφόρμα παρέχει τη δυνα-

τότητα της online έκδοσης ενός λατινικού κειμένου. Αριθμεί κείμενα από όλες τις περιόδους της λατινικής γραμματείας. Τα έργα της κλασικής λατινικής λογοτεχνίας προέρχονται από το *Perseus Digital Library*. Το *Corpus corporum* αφθονεί από κείμενα της μεταγενέστερης λατινικής λογοτεχνίας (π.χ. *Libri Sacri*, *Patrologia Latina*, έργα της Αναγέννησης κ.ά.).[26]

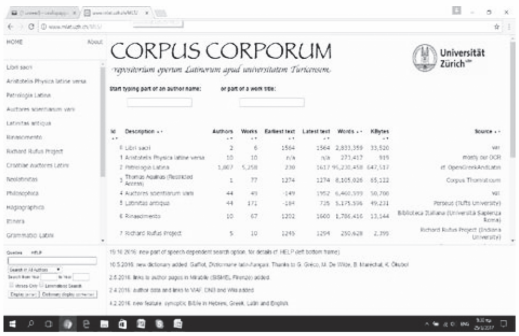

Εικόνα 26: *Corpus corporum*: http://www.mlat.uzh.ch/MLS/.

v. *Patrologia Latina*: Πρόκειται για ιστότοπο που περιέχει την αρίθμηση του κάθε τόμου της PL. Πατώντας στον αριθμό του τόμου που τον ενδιαφέρει ο χρήστης οδηγείται στον ιστότοπο της Google books, όπου περιέχονται οι εν λόγω τόμοι σε ψηφιοποιημένη μορφή.

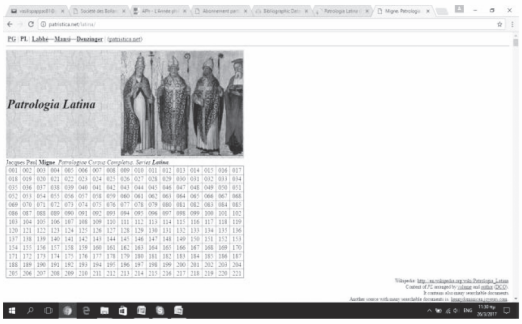

Εικόνα 27: *Patrologia Latina*: http://patristica.net/latina/.

vi. *Perseus Digital Library*: Πρόκειται για έναν σπουδαιότατο ιστότοπο με πάρα πολλά κείμενα της αρχαίας ελληνικής και της λατινικής λογοτεχνίας. Επίσης, διατίθενται κείμενα αραβικής γλώσσας,

26. Για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με το *Corpus Corporum*, βλ. Ph. Roelli, “The *Corpus Corporum*, a new open Latin text repository and tool”, *Bulletin du Cange* 72 (2014), 289-304.

κείμενα για τη μελέτη των γερμανικών λαών κ.ά., όπως επίσης και λατινικά ποιήματα από Ιταλούς ουμανιστές. Τα κείμενα μπορούν να εμφανίζονται και σε γλώσσα xml, γεγονός που επιτρέπει την αντιγραφή τους σε ένα αρχείο Word. Σπουδαιότατο είναι ένα πρόσθετο χαρακτηριστικό της βάσης, δηλαδή ότι λειτουργεί και σαν tagger[27] προσφέροντας τη σημασία λέξεων, αλλά και την πλήρη γραμματική τους αναγνώριση.

Εικόνα 28: *Perseus Digital Library*: http://www.perseus.tufts.edu/hopper/.

Όσον αφορά τις επιγραφές, ένας πολύ ενδιαφέρων και αξιόπιστος ανοικτής πρόσβασης ιστότοπος είναι ο *Epigraphic Database Heidelberg*. Παρέχονται πλούσιες πληροφορίες για λατινικές επιγραφές, αλλά και δίγλωσσες (που η μια γλώσσα είναι η λατινική και η άλλη συνήθως η ελληνική) και για τον τόπο που απαντώνται αυτές. Επίσης, προσφέρονται και φωτογραφίες των επιγραφών.

Οι προαναφερθείσες βάσεις είναι ανοικτής πρόσβασης στο διαδί-

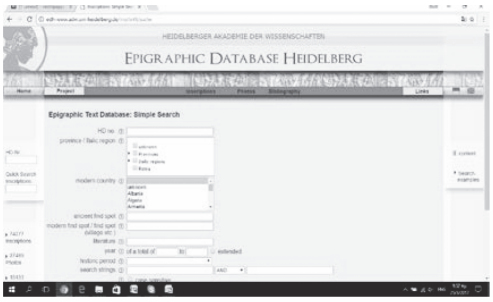

Εικόνα 29: *Epigraphic Database Heidelberg*: http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/inschrift/suche.

κτυο. Από αυτές που απαιτούν χρηματικό αντίτιμο, πολύ αξιόπιστες είναι η *Bibliotheca Teubneriana Latina Online* από τον εκδοτικό οίκο De Gruyter[28] και η *Library of Latin Texts* από τον εκδοτικό οίκο της

27. Βλ. παραπάνω, σ. 321 υποσημείωση 25.
28. Βλ. https://www.degruyter.com/view/db/btl.

Brepols Publishers.[29]

Β. Λατινικά και έρευνα

Στην παρούσα ενότητα της εργασίας μας ασχολούμαστε με τις νέες τεχνολογίες που διατίθενται ελεύθερα στο διαδίκτυο και αποτελούν πολύτιμα εργαλεία για τον ερευνητή της λατινικής γλώσσας και λογοτεχνίας. Αναφέρουμε τους πιο σημαντικούς ιστότοπους που σχετίζονται με: 1) βιβλιογραφικές βάσεις και 2) ψηφιοποιημένα χειρόγραφα και παλαιά βιβλία. Η αναφορά μας σε όλα αυτά τα μέσα είναι επιγραμματική, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, κύριο θέμα της μελέτης μας είναι η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία των λατινικών.

Βιβλιογραφικές βάσεις

Στην εποχή μας ο πλέον εύκολος τρόπος αναζήτησης είναι ο ηλεκτρονικός, μέσω δηλαδή του διαδικτύου αλλά και βιβλιογραφικών βάσεων. Γι' αυτό εξάλλου και οι περισσότεροι έγκριτοι εκδοτικοί οίκοι του εξωτερικού εδώ και χρόνια ασχολούνται με την παραγωγή τέτοιων βάσεων. Η χρήση τους είναι πολύ διαδεδομένη ανάμεσα στους ερευνητές. Επίσης, στα Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού διδάσκονται σεμινάρια χρήσης τους· θα λέγαμε, λοιπόν, ότι αυτή η κατηγορία σχετίζεται και με τη διδασκαλία των λατινικών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, καθώς οι βιβλιογραφικές βάσεις χρησιμοποιούνται και σαν μέσο διδασκαλίας. Εδώ αναφέρουμε ενδεικτικά τρεις βιβλιογραφικές βάσεις.

i. *L'Année philologique*: Είναι η πλέον αξιόπιστη βιβλιογραφική βάση των κλασικών σπουδών. Εκεί αναγράφεται η νέα παραγωγή μονογραφιών, άρθρων, συλλογικών τόμων κλπ. κάθε έτους. Απαιτεί συνδρομή είτε από βιβλιοθήκες και εκπαιδευτικά ιδρύματα είτε από ιδιώτες.[30]

---

29. Βλ. http://www.brepols.net/Pages/BrowseBySeries.aspx?TreeSeries=LLT-O.

30. Από το 2018 η *L'Année philologique* ανήκει στη Brepols Publishers, βλ. http://www.brepols.net/Pages/ShowProduct.aspx?prod_id=IS-9782503569567-1.

Εικόνα 30: *L'Année philolo gique*: http://www.annee-philo-lo gique.com/.

ii. *Gnomon online*: Πρόκειται για βάση δεδομένων όπου ο χρήστης αντλεί πλούσιες πληροφορίες για κλασικούς συγγραφείς, όπως και για άλλους χώρους, όπως τη νομισματική, την επιγραφική κ.ά.

Εικόνα 31: *Gnomon online*: http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/en/Gnomon.html.

iii. *Oxford Bibliographies Online – Classics*: Πρόκειται για έγκριτη βάση δεδομένων που απαιτεί προεγγραφή.

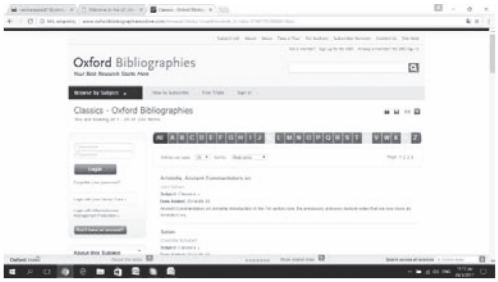

Εικόνα 32: *Oxford Bibliographies Online – Classics*: http://www.oxfordbibliographiesonline.com/browse?sticky=true&module_0=obo-9780195389661&q.

Υπάρχουν αρκετές άλλες αξιόπιστες βιβλιογραφικές βάσεις που απαιτούν συνδρομή για την πρόσβαση κυρίως σε άρθρα διεθνών περιοδικών, όπως είναι το *Jstor*,[31] το *Project Muse*[32] κ.ά.

Ψηφιοποιημένα χειρόγραφα και παλαιά βιβλία

Τα τελευταία χρόνια έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες για την ψηφιοποίηση χειρογράφων και παλαιών βιβλίων από βιβλιοθήκες της Ελλάδας και του εξωτερικού. Αυτά τα ψηφιοποιημένα αρχεία προσφέρονται κυρίως από ελεύθερης πρόσβασης ιστότοπους που διευκολύνουν σε μέγιστο βαθμό την έρευνα, καθώς καθιστούν δυνατή τη μελέτη τέτοιων έργων από τον χώρο του κάθε χρήστη και όχι εκ του σύνεγγυς και επίσης παρέχουν τη δυνατότητα «κατεβάσματος» (download) και αποθήκευσης (σε μορφή pdf ή jpg) των χειρογράφων και βιβλίων στον ηλεκτρονικό υπολογιστή του χρήστη. Εδώ αναφέρουμε τους κυριότερους σχετικούς δικτυακούς τόπους.

ii. *Digital Bodleian*: Πρόκειται για ιστότοπο που περιλαμβάνει χειρόγραφα και παλαιά βιβλία (incunabula) που περιέχονται στη Bodleian Library. Είναι ένας εξαιρετικός διαδικτυακός τόπος όπου ο χρήστης μπορεί να δει χειρόγραφα και εκδόσεις (από τον 15ο έως και τον 19ο αιώνα) Λατίνων συγγραφέων, αλλά ακόμη και παλαιούς πίνακες ζωγραφικής και χάρτες.

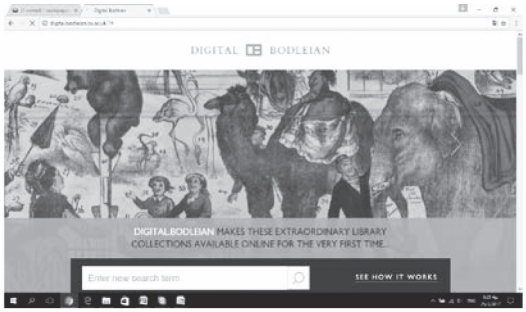

Εικόνα 33: *Digital Bodleian*: http://digital.bodleian.ox.ac.uk/?#.

iii. *Digitised manuscripts British Library*: Αξιολογότατος ιστότοπος που δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να δει χειρόγραφα και πα-

31. Βλ. https://www.jstor.org/.
32. Βλ. https://muse.jhu.edu/.

λαιά βιβλία που περιέχονται στη British Library. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να δει φωτογραφίες χειρογράφων και παλαιών εκδόσεων έργων Λατίνων συγγραφέων, να κάνει ζουμ σ' αυτά και να τα μεγεθύνει προβάλλοντάς τα σε πλήρη οθόνη (full screen). Επίσης, μπορεί να αντλήσει πολλές πληροφορίες σχετικά με τα περιεχόμενά τους, τη χρονολογία τους, τον τόπο όπου βρίσκονται κ.ά.

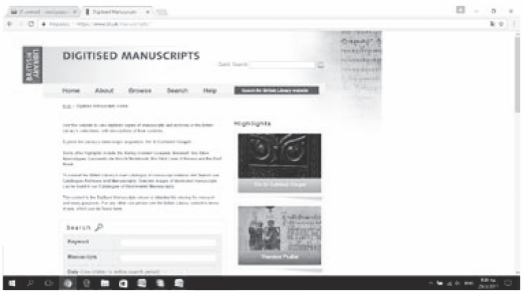

Εικόνα 34: *Digitised manuscripts British Library*: https://www.bl.uk/manuscripts/.

iii. *Digital Vatican Library*: Εγκυρότατος ιστότοπος όπου παρέχονται χειρόγραφα και incunabula της βιβλιοθήκης του Βατικανού. Ο χρήστης μπορεί να δει τα σχετικά αρχεία σε πλήρη οθόνη (full screen), αλλά ακόμη και να τα «κατεβάσει» με τη μορφή jpg.

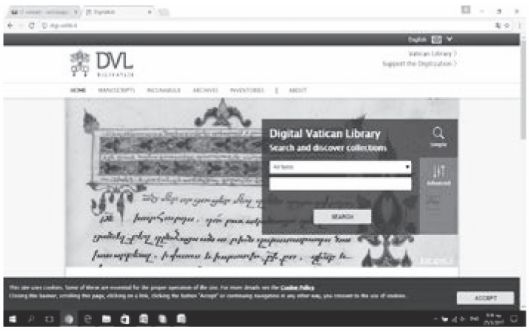

Εικόνα 35: *Digital Vatican Library*: http://digi.vatlib.it/.

iv. *Europeana regia*: Πρόκειται για ιστότοπο που περιλαμβάνει περίπου εννιακόσια χειρόγραφα που ανήκαν σε βασιλείς από τον Μεσαίωνα έως την Αναγέννηση. Ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να δει λατινικά χειρόγραφα σε μορφή jpg, αλλά ακόμη και να τα «κατεβάσει» σε μορφή pdf.

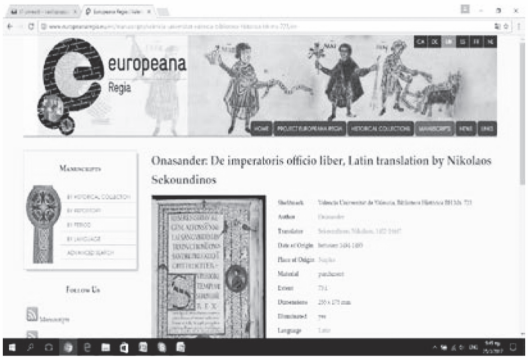

Εικόνα 36: *Europeana regia*: http://www.europeanaregia.eu/en/manuscripts/valencia-universitat-valencia-biblioteca-historica-bh-ms-723/en.

v. *Biblioteca Digital Ovidiana*: Πρόκειται για ιστότοπο που περιλαμβάνει αποκλειστικά εικονογραφημένες εκδόσεις του Οβιδίου από τον 15ο έως τον 19ο αιώνα (Ovidius pictus).

Εικόνα 37: *Biblioteca Digital Ovidiana*: http://www.ovidiuspictus.es/.

vi. *Anemi*: Διαδικτυακός τόπος του Πανεπιστημίου Κρήτης. Πρόκειται για ψηφιακή βιβλιοθήκη νεοελληνικών σπουδών, αλλά περιέχονται σ' αυτή και ψηφιοποιημένα παλαιά βιβλία και εκδόσεις Λατίνων συγγραφέων, αλλά και μεταφράσεις τους από Έλληνες λογίους. Ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει τα σχετικά βιβλία και να τα «κατεβάσει» σε μορφή pdf.

Εικόνα 38: *Anemi*: http://anemi.lib.uoc.gr/?lang=el.

vii. *Συλλογή Τρικόγλου*: Πρόκειται για ψηφιοποιημένη μορφή της δωρεάς Τρικόγλου στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Περιλαμβάνει αρκετά λατινικά κείμενα, αλλά και μεταφράσεις λατινικών έργων από Έλληνες λογίους. Ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει τα σχετικά βιβλία και να τα «κατεβάσει» σε μορφή pdf.

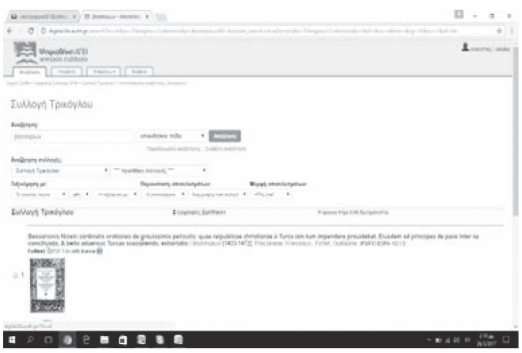

Εικόνα 39: *Συλλογή Τρικόγλου*: http://digital.lib.auth. gr/collection/Trikoglou%20Collection?ln=el.

Συμπεράσματα

Η έρευνά μας επικεντρώθηκε στη χρήση των νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία των λατινικών στη Μέση και Ανώτατη Εκπαίδευση. Παρουσιάσαμε συγκεντρωτικά ψηφιακά βιβλία (eBooks) που σχεδιάστηκαν υπό την αιγίδα του κράτους και υλοποιήθηκαν από εξέχοντες Έλληνες λατινιστές πανεπιστημιακούς. Επιπλέον, αναφέραμε κυρίως τα σπουδαιότερα διαδικτυακά εργαλεία που κυκλοφορούν ελεύθερα στο διαδίκτυο και συνεισφέρουν στην πιο ολοκληρωμένη εκμάθηση της λατινικής γλώσσας. Ασχοληθήκαμε με τους πιο έγκυρους ιστότοπους τους οποίους πρέπει να έχει υπόψη του ο μελετητής της λατινικής λογοτεχνίας.

Μετά την έρευνά μας, συμπεραίνουμε ότι πλέον ο εκπαιδευτικός (όλων των βαθμίδων) έχει την ευχέρεια μέσω των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου να κάνει το μάθημα των Λατινικών πιο αγαπητό στους μαθητές/φοιτητές, να τους διδάξει τον τρόπο επεξεργασίας των λατινικών κειμένων (π.χ. με τα διδακτικά εργαλεία) και να τους παρακινήσει να ανακαλύψουν τη δομή της γλώσσας και κατ' επέκταση τη γοητεία του ρωμαϊκού πολιτισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bamman, D. – Crane, Gr. (2008). "Building a dynamic lexicon from a digital library", *JCDL ΄08 Proceedings of the 8th ACM/IEEE-CS Joint conference on Digital Libraries*, 11-20.

Berry, D.M. (ed.) (2012). *Understanding Digital Humanities*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Davidson, C.N. (2012). "Humanities 2.0: Promise, Perils, Predictions", in M.K. Gold (ed), *Debates in the Digital Humanities*, 476-489, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gardiner, E. – Musto, R.G. (2015). *The Digital Humanities: A Primer for Students and Scholars*, Cambridge: Cambridge University Press

Korkiakangas, T. – Passarotti, M. (2011). "Challenges in Annotating Medieval Latin Charters", *JLCL* 26.2 (2011), 105-116.

Μορτάκη, Σ. – Τσακιρίδης, Χρ. (2012). "Η εικονική μουσειακή επίσκεψη ως καλή πρακτική εκπαίδευσης ενηλίκων", στα *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, «Καλές Πρακτικές στην Εκπαίδευση Ενηλίκων», 27-29 Απριλίου 2012*, 361-377.

Ouvrard, Y. – Verkerk, Ph. (2014). "Collatinus, un outil polymorphe pour l' etude du latin", *Bulletin du Cange* 72, 305-312.

Roelli, Ph. (2014). "The *Corpus Corporum*, a new open Latin text repository and tool", *Bulletin du Cange* 72, 289-304.

Φυντίκογλου, Β. (2014). "*Εξ όνυχος τον λέοντα:* τα λατινικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με αφορμή το 'Ψηφιακό Βοήθημα' για το μάθημα", *Νέα Παιδεία* 149, 17-41.

Ηλεκτρονικές πηγές

Anemi: http://anemi.lib.uoc.gr/?lang=el [Ανακτήθηκε στις 12/0/3/2018]

Αντωνιάδης, Θ. (2015). *Ανθολόγιο ρωμαϊκής ελεγείας*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4624 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Biblioteca Digital Ovidiana: http://www.ovidiuspictus.es/ [Ανακτήθηκε στις 12/03/2018]

Βυζαντινά Σύμμεικτα: http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/bz [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Classical Latin Texts: Packard Humanities Institute: http://latin.packhum.org/browse [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Collatinus web: http://outils.biblissima.fr/en/collatinus-web/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Corpus corporum: http://www.mlat.uzh.ch/MLS/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία: http://ebooks.edu.gr [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία-Λατινική Γραμματική: http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C133/597/3935,17464/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία-Υλικό για το μάθημα των Λατινικών: http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C133 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Digital Bodleian: http://digital.bodleian.ox.ac.uk/?# [Ανακτήθηκε στις 12/0/32018]

Digital Vatican Library: http://digi.vatlib.it/ [Ανακτήθηκε στις 12/03/2018]

Digitised manuscripts British Library: https://www.bl.uk/manuscripts/ [Ανακτήθηκε στις 12/0/3/2018]

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης: http://www.ekt.gr/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Ελληνικό παράρτημα του Dariah στην Ακαδημία Αθηνών: http://www.dyas-net.gr/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Epigraphic Database Heidelberg: http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/inschrift/suche [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Dariah: http://www.dariah.eu/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Europeana regia: http://www.europeanaregia.eu/en/manuscripts/valencia-universitat-valencia-biblioteca-historica-bh-ms-723/en [Ανακτήθηκε στις 12/03/2018]

Εώα και Εσπέρια: http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/esperia [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Gaffiot en ligne: http://www.lexilogos.com/latin/gaffiot.php [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Gnomon online: http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/en/Gnomon.html [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Intra Text Digital Library: http://www.intratext.com/LAT/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Jstor: https://www.jstor.org/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

L'Année philologique: http://www.annee-philologique.com/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Lexicity: http://lexicity.com/resources/latin/dictionaries/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Lexilogos: http://www.lexilogos.com/english/latin_dictionary.htm [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Library of Latin Texts: http://www.brepols.net/Pages/BrowseBySeries.aspx?TreeSeries=LLT-O [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Logeion: http://logeion.uchicago.edu/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2018]

Μιχαλόπουλος, Α. – Μιχαλόπουλος, Χ. (2015). *Ρωμαϊκή Λυρική Ποίηση: Οράτιος Carmina*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2905 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Μιχαλόπουλος, Α. – Μιχαλόπουλος, Χ. (2015). *Ρωμαϊκή Επική Ποίηση: Βεργίλιος, Αινειάδα, Οβίδιος, Μεταμορφώσεις:* https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2611 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Μιχαλόπουλος, Α. – Μιχαλόπουλος, Χ. (2016). *Lego, legis, legit: Βασικό Λεξιλόγιο της Λατινικής*: http://www.saitapublications.gr/2016/06/ebook.204.html [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Μιχαλόπουλος, Χ. – Μιχαλόπουλος, Α. (2015). *Ρωμαϊκή Ερωτική Ελεγεία*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2213 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Oxford Bibliographies Online – Classics: http://www.oxfordbibliographiesonline.com/browse?sticky=true&module_0=obo-9780195389661&q [Ανακτήθηκε στις 02/05/2018]

Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης (Digital Humanities): https://digital.humanities.ox.ac.uk/ [Ανακτήθηκε στις 09/05/2018]

Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ (Digital Humanities): http://shc.stanford.edu/digital-humanities [Ανακτήθηκε στις 09/05/2018]

Πανεπιστήμιο του Ελσίνκι (Digital Humanities): https://www.helsinki.fi/en/researchgroups/digital-humanities [Ανακτήθηκε στις 09/05/2018]

Παπαγγελής, Θ. (2005). *Η Ρώμη και ο κόσμος της*, ΙΝΣ: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/rome/index.html [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Patrologia Latina: http://patristica.net/latina/ [Ανακτήθηκε στις 08/04/2017]

Perseus Digital Library: http://www.perseus.tufts.edu/hopper/ [Ανακτήθηκε στις 02/05/2018]

Project Muse: https://muse.jhu.edu/ [Ανακτήθηκε στις 02/05/2018]

Συλλογή Τρικόγλου: http://digital.lib.auth.gr/collection/Trikoglou%20Collection?ln=el [Ανακτήθηκε στις 12/04/2018]

Taggitus: https://www.kuleuven-kulak.be/itec/proj/taggitus/tgt/ [Ανακτήθηκε στις 12/04/18]

Teubneriana Latina Online: https://www.degruyter.com/view/db/btl [Ανακτήθηκε στις 02/05/2018]

The Latin Library: http://www.thelatinlibrary.com/ [Ανακτήθηκε στις 02/05/2017]

Thesaurus Linguae Latinae: https://www.degruyter.com/view/db/tll [Ανακτήθηκε στις 02/05/2018]

Τρομάρας, Λ. (2015). *Ανθολόγιο λατινικού επιγράμματος*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2003 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

University of Notre Dame, William Whitaker's Words: http://archives.nd.edu/words.html [Ανακτήθηκε στις 02/05/2018]

Φυντίκογλου, Β. – Τσίτσιου, Χρ. (2015). *Lingua Latina*: https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2409 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Φωτόδεντρο: http://photodentro.edu.gr/aggregator/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Φωτόδεντρο για το μάθημα των Λατινικών: http://photodentro.edu.gr/aggregator/search/all?query=%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC&ugc=1&ext=All&items_per_page=20 [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Ψηφιακά Εκπαιδευτικά Βοηθήματα για το μάθημα των Λατινικών: http://www.study4exams.gr/latin/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Περιεχόμενο: http://dschool.edu.gr/ [Ανακτήθηκε στις 09/03/2018]

Εγκύκλιος ΥΠΕΠΘ

Εγκύκλιος της 19/08/2014, με αρ. πρωτ. 131377/Γ2